

БАЗОВІ ТИПИ КАУЗАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ В ДІЄСЛОВАХ КАУЗАЦІЇ ПРАВОВОЮ ТА ПРОТИПРАВНОЮ ДІЄЮ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

О. М. Єрмакова, О. О. Залужна

Анотація. У даній роботі проаналізовано дієслова каузації правовою та протиправною дією в англійській мові. Теоретичною основою семантичного аналізу одиниць дослідження є два типи каузативної ситуації: маніпулятивна та директивна. Здійснено кількісний аналіз емпіричного матеріалу з метою виявлення базових семантичних типів. У результаті проведеного дослідження в залежності від семантики об'єкта каузації було виділено три основні групи дієслів каузації правовою та протиправною дією, а саме: дієслова без конкретизації семантики каузатора, дієслова, для яких каузатором виступає держава та дієслова, для яких каузатор – це приватна особа. Аналіз семантики одиниць дослідження демонструє, що найбільш численною групою маніпулятивної каузації є дієслова каузації протиправною дією, а директивної каузації – дієслова каузації правовою дією.

Ключові слова: каузація, каузативні дієслова, дієслова каузації правовою та протиправною дією.

1. Вступні зауваження. Категорія каузативності відображає причинно-наслідкові відношення у мові і є одним із основних понять логіко-філософської картини світу, оскільки все, що існує в дійсності, перебуває в діалектичному взаємозв'язку. Каузативною вважається ситуація, що складається щонайменше із двох мікроситуацій, пов'язаних між собою відношенням каузації або спричинення дії або стану [1, с. 14–15]. Каузація як мовна репрезентація причинно-наслідкових відношень представляє собою окремий випадок відношень обставини, які вказують на сукупність конкретних умов, у яких здійснюються будь-які явища, події, пов'язані з чимось, супроводжуючи щось або викликають появу чогось [2, с. 209].

Дієслова каузації правовою та протиправною дією – це лексеми, які насамперед належать до юридичних термінів і правової сфери спілкування, та зафіксовані у тлумачних словниках англійської мови. Дієслова каузації протиправною дією – це група дієслів, для яких дистантна та контактна каузативна дія розглядається суспільством як правова або протиправна, тобто така, що суперечить закону, моральним або соціальним нормам [1, с. 107–108].

Об'єктом дослідження є дієслова каузації правовою та протиправною дією в англійській мові, напр.: *to kill* 'вбити', *to collar* 'заарештувати когось', *to abduct* 'викрадати', *to inherit* 'отримати офіційну соціальну позицію або власність, яка належала родичу, який помер'.

Предметом виступає семантика дієслів каузації правовою та протиправною дією.

Мета дослідження полягає у визначенні базових семантичних типів каузативних дієслів каузації правовою та протиправною дією.

Матеріалом дослідження слугують 198 лексем, отримані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел англійської мови, серед яких зокрема «Longman Dictionary of Contemporary English», «The Cambridge English Dictionary» та «Legal Dictionary».

2. Теоретичні засади дослідження. Каузативність як відображення в мові причинно-наслідкових відношень об'єктивної картини світу належить до універсальних фундаментальних лінгвістичних категорій [3, с. 1]. В основі каузативності лежить зв'язок між двома подіями [4, с. 175–178]. Каузативність має місце лише за наявності двочленної опозиції: причина – наслідок [5, с. 886]. Це такі зв'язки між причиною та наслідком, при яких друге не лише безпосередньо витікає з першого та породжується ним, але його поява ще й зумовлена певним присиленням [6, с. 278].

Існують три типи двомісних лексичних каузативів, де причинно-наслідковий зв'язок відбувається за допомогою команди (*causation by command*), безпосередньою фізичною дією та дієслова каузації емоцій [7, с. 162]. До них зараховують дієслова, котрі викликають іншу дію або стан, що виражено принаймні у двох ситуаціях, пов'язаних між собою відношенням

каузації, та відображають причинно-наслідкові відношення на референтному рівні [8, с. 187–190].

Каузативні дієслова – найбільш універсальний засіб вираження каузативних відносин. Їх семантична структура має різну ступінь складності. Це пов'язано з тим, що в каузальну ситуацію входять п'ять обов'язкових смислових компонентів, або констант: 1) організуюча константа, що позначає відношення каузації, вона робить ситуацію каузативною; 2) суб'єкт і 3) стан антецедента (той, що передує); 4) суб'єкт і 5) стан консеквентна (той, що йде наступним) [9, с. 48–50].

Слід розрізняти категорії каузальності та каузативності. Каузальність – це всеосяжна логіко-філософська категорія, яка охоплює всі види зв'язків між подіями (не тільки причинно-наслідкові) у навколишньому світі, тоді як каузативність є лінгвістичною категорією, яка властива дієсловам і відображає причинно-наслідковий зв'язок між подіями, фактами, станами [1, с. 12].

У сучасній лінгвістиці існує декілька семантичних класифікацій каузативних дієслів. Залежно від ступеню впливу каузатора виділяють *маніпулятивну* та *директивну* каузацію. За маніпулятивної каузації каузувальна дія відбувається за допомогою фізичної сили, напр.: *to cut away, to break*, директивний каузатив передбачає застосування каузатором соціальних або вербальних засобів, напр.: *to beg, to arrest* [10, с. 11–14].

Залежно від темпоральної дистанції між антецедентом та консеквентом каузативні ситуації поділяються на *прямі* та *непрямі*. Під прямою каузацією розуміють ситуацію, коли антецедент безпосередньо є причиною консеквента (наприклад, “Х, штовхаючи Y, примушує його впасти”), непряма каузація має справу із ситуацією, коли консеквент каузується не безпосередньо антецедентом, а ще однією дією (наприклад, “Х ламає машину, внаслідок чого Y потрапляє в аварію”) [10, с. 11–14].

За ступенем участі каузатора каузативні ситуації стратифікують на *фактивні*, *пермісивні (прохібітивні)* та *асистивні*. За фактивної каузації каузатор розглядається як основне джерело дії, що каузується, напр.: *to take, to order*. За пермісивної (прохібітивної) ситуації каузатор не є основним джерелом дії, яка каузується, а його роль обмежується дозволом (заборонаю) виконання дії, напр.: *to let, to allow*. За асистивної каузації каузатор є не єдиним джерелом дії, яка каузується, а виконує цю роль спільно з ким-небудь іншим чи сприяє виконанню дії, напр.: *to help, to assist* [10, с. 11–14].

Розподіл на *навмисну* (активну) та *ненавмисну* (пасивну) каузацію базується на характері каузувальної дії, яка може бути агентивною, тобто протікати під контролем каузатора (наприклад, *John built a house* ‘Джон побудував дім’), або неагентивною, тобто відбуватися без активної участі каузатора (наприклад, *Jane dropped her pencil* ‘Джейн упустила свого олівця’) [10, с. 11–14].

За напрямком каузативної дії виділяють *пряму* (позитивну) та *зворотну* (негативну) каузацію. За прямої каузації мова йде про становлення відношень, зворотна каузація має справу з розривом відношень і містить негативну сему [10, с. 11–14].

3. Базові семантичні типи. За семантикою каузатора дії дієслова каузації правовою та протиправною дією поділяються на:

1) дієслова без конкретизації семантики каузатора: *to fence* «to buy or sell stolen property» ‘купувати або продавати викрадене майно’;

2) дієслова, для яких каузатором виступає держава, уряд або інші офіційні органи влади (поліція / міліція, суд тощо), спрямовуючи дію на громадянина держави: *to collar* ‘заарештувати когось’;

3) дієслова, для яких каузатор – це приватна особа, група осіб або організація, які спрямовують дію каузації на приватну особу: *to mug* ‘атакувати когось в громадському місці, і викрасти їх майно’.

За основу поділу дієслів каузації правовою та протиправною дією на семантичні групи за каузативним компонентом значення прийнято брати найпоширеніший поділ у лінгвістиці каузативних дієслів на маніпулятивні та директивні. Таким чином, емпіричний корпус

дослідження розподіляється на два типи, які базуються на характері відносин між суб'єктом (X) і об'єктом (Y):

– маніпулятивна каузація – якщо дія каузації відбувається в тісному фізичному контакті X із Y;

– директивна каузація – якщо взаємодія між X та Y має дистантний характер без фізичного контакту між ними [1, с. 65].

Центральною семою каузації за допомогою правової та протиправної дії виступає соціальна значущість дії, що знаходить своє відбиття у формулі тлумачення дієслів: “X правовою / протиправною дією каузує Y мати / не мати або бути / не бути Z”, напр., *to dock* ‘вираховувати суму грошей із чиеїсь зарплатні’, *to collar* ‘заарештувати когось’ та “X протиправною дією каузує Y не мати Z, вступаючи з Y-ком та / або Z-ом у фізичний контакт”, напр., *to steal* ‘красти’ [1, с. 88, 102].

Для аналізу було дібрано 198 англійських дієслів каузації правової та протиправної дії, що були отримані шляхом суцільної послідовної вибірки.

Дієслова каузації правовою та протиправною дією маніпулятивної та директивної каузації

	маніпулятивна каузація		директивна каузація	
Правовою дією	41	20,7%	59	29,8%
Протиправною дією	61	30,8%	37	18,7%

Англійський емпіричний корпус дієслів каузації правовою та протиправною дією складається зі 198 слів. Найбільш численною групою є дієслова каузації протиправною дією маніпулятивної каузації, що становить 30,8%, напр., *to mug* «to attack someone in a public place and steal their money, jewellery, or other possessions» ‘атакувати когось в громадському місці, і викрасти їх гроші, ювелірні вироби, або інше майно’, *to kill* «cause the death of (a person, animal, or other living thing)» ‘спричинити смерть (людині, тварині чи іншій живій істоті)’. Наступною за кількістю є група дієслів каузації правовою дією директивної каузації, становить 29,8%, напр., *to inherit* «to receive a right or an official social position that belonged to a relative who has died» ‘отримати право або офіційну соціальну позицію, яка належала родичові, який помер’. Дієслова каузації правовою дією маніпулятивної каузації складає 20,7%, напр., *to collar* «to catch or arrest someone» ‘спіймати або заарештувати когось’, *to prosecute* «to try to prove as a lawyer in court that someone is guilty of a crime» ‘спробувати довести як адвокат у суді, що хтось є винним у вчиненні злочину’. Найменш чисельною є група дієслів каузації протиправної дії директивної каузації, що становить 18,7%, напр., *to fence* «to buy or sell stolen property» ‘купувати або продавати викрадене майно’, *to steal* «take (another person's property) without permission or legal right and without intending to return it» ‘взяти (майно іншої особи) без дозволу чи законного права і не збиратись його повертати’

4. Висновки.

4.1. Каузативною вважається ситуація, що складається щонайменше із двох мікроситуацій, пов'язаних між собою відношенням каузації або спричинення дії або стану. Каузативність має місце лише за наявності двочленної опозиції: причина – слідство.

4.2. Дієслова каузації правовою та протиправною дією – це лексеми, які належать до юридичних термінів і правової сфери спілкування. Дієслова каузації протиправною дією – це дієслова, каузативна дія яких розглядається суспільством як протиправна, тобто така, що суперечить закону.

4.3. Одиниці дослідження у своїй семантичній структурі репрезентують універсальну категорію мови, яка характеризується поняттями каузації та має ознаки правової та протиправної дії. За допомогою формули тлумачення їх семантика може бути представлена

наступним чином: “X правовою дією каузує Y мати / не мати Z” та “X протиправною дією каузує Y не мати Z, вступаючи з Y-ком та / або Z-ом у фізичний контакт”.

4.4. Аналіз семантики одиниць дослідження дозволяє розподілити емпіричний корпус на два типи: дієслова каузації правовою та протиправною дією, які в свою чергу стратифікуються на два підтипи: дієслова маніпулятивної та директивної каузації, де найбільш численною групою є дієслова каузації протиправною дією маніпулятивної каузації (30,8%) та група дієслів каузації правовою дією директивної каузації (29,8%). Перспектива подальшого дослідження полягає у більш детальному аналізі семантики виділених типів.

Аннотация. В данной работе проанализированы глагола каузации правовым и противоправным действием в английском языке. Теоретической основой семантического анализа единиц исследования есть два типа каузативной ситуации: манипулятивная и директивная. Осуществлен количественный анализ эмпирического материала с целью выявления базовых семантических типов. В результате проведенного исследования в зависимости от семантики объекта каузации было выделено три основные группы глаголов каузации правовым и противоправным действием, а именно: глаголы без конкретизации семантики каузатора, глаголы, для которых каузатором выступает государство и глаголы, для которых каузатор – это частное лицо. Анализ семантики единиц исследования показывает, что наиболее многочисленной группой манипулятивной каузации являются глаголы каузации противоправным действием, а директивной каузации – глаголы каузации правовым действием.

Ключевые слова: каузация, каузативные глаголы, глаголы каузации правовым и противоправным действием.

Abstract: The main concern of this article is the semantic analysis of the verbs of causation by legal and illegal actions in the English language. The theoretical basis of the semantic analysis of the units under discussion is two types of causative situation: manipulative and directive. The quantitative analysis of the empirical data is carried out in order to identify the basic semantic types. As a result of the research, depending on the semantics of the object of causation, three main groups of verbs were distinguished: verbs without specifying the semantics of the causer, verbs for which the state acts as a causer, and verbs for which the causer is a private person. The analysis of the semantics of the units shows that the most numerous group of manipulative causation are the verbs of causation by illegal actions and for directive causation those are the verbs of causation by legal action.

Key words: causation, causative verbs, verbs of causation by legal and illegal actions.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Залужна О. О. Привативні дієслова в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 2014. 283 с.
2. Глушук Г. І. Каузальність та каузативність – якісні різновиди каузації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*: зб. наук. пр. Серія «Лінгвістика». 2009. Вип. IX. С. 68–100.
3. Shibatani M. Some Basic Issues in the Grammar of Causation. *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* / M. Shibatani (ed.). Amsterdam : John Benjamins, 2002. P. 1–22.
4. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы [6-е изд.]. М. : УРСС, 2009. 383 с.
5. Kulikov L. Causatives. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher, W. Raible (eds.), *Language Typology and Language Universals. An International Handbook*. Berlin, New York, 2001. P. 886–898.
6. Kailuweit R. Linking: Syntax und Semantik französischer und italienischer Gefühlsverben. *Linguistische Arbeiten*. Tübingen : Niemeyer, 2005. Bd. 493. 372 S.
7. Кожокина А. В. Сравнительный анализ глагола to make и других каузативных глаголов. *Вестник СПбГУ*. 2012. Вып. 2. С. 154–168.
8. Lewis D. Causation as Influence. *The Journal of Philosophy*. Vol. 97. Special Issue : Causation, 2000. P. 182–197.
9. Кучман І. М. Лінгвістичний і лінгвіальний статус категорії каузативності. *Філологічні трактати*. 2012. Том 4. № 4. С. 46–55.
10. Shibatani M., Pardeshi P. The Causative Continuum. *The Grammar of Causation and Interpersonal Manipulation* / M. Shibatani (ed.). Amsterdam : John Benjamins, 2002. P. 85–126.